

Irakasleen azentu ekoizpena euskara batuaz

Igor Martin de Vidales*, Iñaki Gaminde**, Natxo Urkijo* eta Libe Arenaza*

* Euskara irakasleak

** Euskal Herriko Unibertsitatea

Hizkuntza eta Literaturaren Didaktika Saila

igaminde@bips.bi.ehu.es

Abstract

In the past few years, there has been increasingly growing the analysis of the different types of accentuation that are in the Basque Country. With regards to this subject matter, the authors have sought to know what kind of accentuation system is being used in standard unified Basque, which is gaining considerable strength. In order to fulfill this task, they have approached some teachers of Basque language. Therefore, they believe their work is one of the first steps needed to know what kind of accentuation is being currently used in standard Basque.

Laburpena

Azken urteotan, gero eta gehiago dira Euskal Herrietan dauden azentuera desberdinei buruz egiten ari diren ikerketa-lanak. Geuk kezka horren harira ere, gero eta indar handiagoa hartzen ari den euskara batuan zernolako azentu sistema erabiltzen den ezagutu nahi izan dugu eta hori egiteko asmoz euskara irakasleengana jotzea erabaki dugu. Lan hau, beraz, egun euskara estandarrean erabiltzen den azentuera ezagutzeko lehenengoetarik urratsa izan daitekeela uste dugu.

Keywords: accent production, perceived accent, teachers

Hitz gakoak: Azentu ekoizpena, Ustezko azentua, Irakasleak

1. Sarrera

Lan hau amaitu genuenetik hona bost urte joan dira. AEKko irakasleekin egin genuen esperimientua eta AEKko ELE aldizkarirako idatzi genuen. Bien bitartean Estatuko justizia agertu zen jokoaren erdira eta aldizkaria bertan behera geratu zen. Epea nahiko luzatu dugu eta lanaren baliagarritasunak eta interesak, denboraren joanean, euren orduko hartan dirautela begitandu zaigu. Hori dela eta, bertora dakargu.

ELE aldizkarian bertan, gure aurreko lanarekin (Martin de Vidales eta lag 1999) urratzen hasitako bideari lotzen gataizkio berriro ere lan honekin. Oraingo honetan, irakasleen azentu ekoizpenak eta usteak aztertu nahi izan ditugu. Batetik, egindako galdetegietan oinarrituta, euskara batua delakoaren azentueran joera bateraturik eta nabarmenik ote dagoen ikertzen da; eta bestetik, euren azentueraren gaineko galdetegiaren arabera, jakin nahi izan dugu ea irakasleek egiten dutena bat ote datorren egin uste dutenarekin.

Lan honi ekitean hiru helburu nagusi izan genituen: lehenik eta behin euskara estandarrean azentu arauak ikertzea, beste alde batetik irakasleen ustezko azentuera arakatzea ekoizpen erreala eta ustezkoa eratzeko eta azkenik, oharmena eta ekoizpena alderatu gura izan dugu.

2. Metodologia

Lanak bi parte izan ditu: lehenengoan ekoizpenaren gaia jorratu dugu eta, bigarrenean, ustezko azentuerak ikertu ditugu.

Ekoizpena ikertzeko test bat prestatu genuen. Hau egiteko honako gramatika kategoria hauek hartu genituen aintzat: izenki mugagabeak, izenki mugatu singularrak, klitikoak, aditz partizipioak eta aditz jokatuak. Azentu arauak hobeto neurtu ahal izateko talde bakoitzean silaba kopuru desberdineko berbak erabili genituen. Inkesta erderaz prestatu genuen, baina horretarako erantzunak aurreikusita izan genituen informanteek eman litzaketen berbak beharreko silaba kopurua izan zezaten. Denetara silaba kopuru desberdineko 25 berba galdetu genituen mugagabeak, beste horrenbeste singularrean, da aditz paradigmagaz osaturiko 10 klitiko, 20 partizipio eta 36 aditz jokatu.

Informatzaileak Bilboko AEKko 12 irakasle izan ziren (hauetarik 6 euskaldun zahar eta beste seiak euskaldun berriak). Grabaketak Sony MZ-R35 mini disc grabagailuaren bidez eta informanteak banan banan harturik burutu ziren. Datuak digitalizatu ondoren, eta kasuan kasuko azentuera zein zen jakin ahal izateko, AHOTSA izeneko programa informatikoaren bidez aztertu genituen. Azkenik, horretarako propio dauden programak erabilia lorturiko datuak grafiken bidez eman ditugu.

Azterketa burutzeko kontutan hartu diren aldagaiak ondoko hauek izan dira: berben silaba kopurua, bokalez / kontsonantez bukatutakoak diren eta informatzaileen ama hizkuntza, euskaldun zahar ala euskaldun berri ziren, alegia.

Ustezko azentuera aztertzeko informanteei egindako inkestak entzun eta bakoitzak erabilitako berbak jaso genituen. Honen ondoren informante bakoitzak emandako berbez osaturiko testa eman zitzairen nork, bere ustez, azentua non egiten duen ezarri zezan. Lortutako emaitzez grafikak egin eta ekoizpenarenekin erkatu, ekoizpena eta ustea bat datozen ala ez jakin ahal izateko.

Gauzak horrela, azentu ekoizpenari buruzko azterketaren emaitzak eta ustearen datuak erkatuta euskara batuaz erabiltzen den azentu araua deskribatu eta azalduko dugu.

3. Ekoizpenaren emaitzak

Irakasleek egindako testen emaitzak aurkezteko eta hobeto aztertzeko, izenki mugagabeak, izenki mugatu singularrak, talde klitikoak, partizipioak eta aditz jokatuak banan banan emango ditugu.

3.1. Izenki mugagabeak

Jaso ditugun berben silaba kopuruen arabera sailkatuta emango ditugu atal honetako emaitzak. Silaba bikoien kasuan bokalez edo kontsonantez amaitutakoak diren ere kontuan hartuko da.

Silaba bikoetan 24 molde jaso dugu. Aukera bi baino ez dago; lehen silaban edo bigarrenean azentuatzea eta emaitzak ez dira guztiz argiak. Gainerako taula guztietan egingo dugun moduan, emaitzak euskaldun berrien eta zaharren arabera sailkatuta aurkeztuko ditugu portzentajeatan.

	ó-o	o-ó
Berriak	67	33
Zaharrak	67	33

1. Taula: Bokalez amaituko silaba bikoak (Iz. Mugagabeak)

Kontsonantez amaitutako alorrean 119 berba jaso ditugu, horietatik 62 irakasle euskaldun berriek eman dizkigute eta 57 irakasle euskaldun zaharrek. Arlo honetako emaitzak honako hauek izan dira ehunekoetan:

	ó-o	o-ó
Berriak	8,06	91,94
Zaharrak	17,54	82,46

2. Taula: Kontsonantez amaituko silaba bikoak (Iz. Mugagabeak)

Hiru silabakoak 85 izan dira denetara; irakasle euskaldun berriek emanikoak 38 izan dira eta euskaldun zaharregandik batutakoak berriz, 47. Portzentajeak ondoko hauek dira:

	ó-o-o	o-ó-o	o-o-ó
Berriak	0	100	0
Zaharrak	2,13	87,23	10,64

3. Taula: Kontsonantez amaituko hiru silabakoak (Iz. Mugagabeak)

Lau silabakoak 52 izan dira denetara; irakasle euskaldun berriek emanikoak 27 eta beste horrenbeste izan dira irakasle euskaldun zaharrek esandakoak.

Aukera guztietatik bi azentu molde baino ez zaizkigu agertu:

	o-ó-o-o	o-o-ó-o
Berriak	96,3	3,7
Zaharrak	96,3	3,7

4. Taula: Kontsonantez amaituko lau silabakoak (Iz. Mugagabeak)

Izenki mugagabeei buruzko datuak biltzen dituzten taula hauetan ikusi ahal izan dugunez, bi silabako izenki mugagabeetan azken silaba astuna bada (hots, kontsonantez bukatutako den kasuetan) azentua azken silaba horretan ezartzen dute gehienek. Azken silaba bokalez bukatutakoa bada azken aurrekoan, ordea. Bi silaba baino gehiagoko hitzetan berriz, argi eta garbi gailentzen den azentu araua [2 da, azentua ezkerretik hasita bigarren silaban ezartzen duena alegia.

3.2. Izenki mugatu singularrak:

Aurreko atalean egin dugun moduan, alor honetako emaitzak jaso ditugun berben silaba kopuruen arabera sailkatuta emango ditugu. Horretaz gain lehen erabilitako euskaldun berri / euskaldun zahar aldagaia ere hartu dugu aintzakotzat.

Silaba bikoetan denetara 71 hitz jaso dugu. Hauetarik irakasle euskaldun berriengandik 36 jaso

ditugu eta beste 35ak ama hizkuntza euskara duten irakasleengandik.

Dauden aukera biak oinarritzat hartuta, emaitzak honako hauek izan dira:

	ó-o	o-ó
Berriak	88,89	11,11
Zaharrak	74,29	25,71

5. Taula: Silaba bikoak (Mugatu sg.)

Hiru silabakoak 116 izan dira guztira; irakasle euskaldun berriek emandakoak 58 eta zaharrek beste horrenbeste. Portzentajeak ondoko hauek dira:

	ó-o-o	o-ó-o	o-o-ó
Berriak	3,45	96,55	0
Zaharrak	3,45	94,83	1,72

6. Taula: Bokalez amaituko silaba bikoak (Iz. Mugagabeak)

Lau silabako 75 berba batu ditugu euskaldun berriengandik eta 38 euskaldun zaharregandik. Posible izan daitezkeen aukera guztietatik bi azentuerara baino ez zaizkigu agertu:

	o-ó-o-o	o-o-ó-o
Berriak	97,3	2,7
Zaharrak	100	0

7. Taula: Lau silabakoak (Mugatu sg.)

Azkenik, bost silabako 24 sarrera jaso dugu, 12 euskaldun berriengandik eta beste 12 irakasle euskaldun zaharregandik. Litezkeen bost aukeretatik azentuerara bakarra erabili dituzte informatzaileak: o-ó-o-o-o kasu guztietan.

Batutako datu gehienon arabera, izenki mugatu singularretan azentua ezkerretik hasita bigarren silaban ezartzen da; hala ere, bi silabakoetan ez da arau hau betetzen. Gertaera berbera genuen bokalez bukatutako bi silabako mugagabeetan non, kontsonantez bukatutako hitzetan ez bezala, azentua lehenengo silaban ezartzen zen. Badirudi, beraz, azken silaba arina bada, hau da bokalez bukatutakoa, azentua ezin ezar daitekeela bertan.

Hona hemen, hortaz, irakasleek emandako datuen arabera ondorioztatu dezakegun azentu araua izenki mugatu singularretan:

Azentu araua [2] da:

ó (na) → azken silaba arina bada, estrametrikoa.

txá(rra), mutí(la), alkónda(ra)

3.3. Talde kritikoak:

Orain arte aztertutako datuei esker, hitz soiletan azentuen kokapena erabakitzeke zein arau erabiltzen den ondorioztatu ahal izan dugu. Ez dakigu hala ere, zein den azentu arau honen jokaera berba bik osatutako taldeetan. Hurrengo pausu legez, talde klitikoan azentuerara ikertzeari ekingo diogu. Galdetegian agertzen diren talde klitiko guztiak "da" aditzaren bidez sortu ditugu.

Jaso ditugun talde klitikoak 119 izan dira; 22 hiru silabakoak eta 97 hiru silaba baino gehiagokoak. Azken talde honetako guztiak [2] arauaren arabera azentuatuta dira. Hiru silabakoetan, ostera, aukera bi, ó-o-o (11) eta o-ó-o (11), berdin agertu zaizkigu.

Hortaz, hemen ere lehen aipatu dugun [2] azentuerara bera betetzen da; hala ere, hiru silabakoetan emaitzak banatuta daude. Agi denez, batzuek azentu unitatetzat hitza dute eta eremu horretan aplikatzen dute araua; eta beste batzuek talde osoa (Txillardegik proposatzen duen bezala).

Azentua ezartzeko orduan azentu-unitatearen izaera erabakitzeke irizpide desberdin honek azaltzen du batzuek ó-o-o azentuerara zergatik egiten duten eta besteek, berriz, o-ó-o. Dena dela, eta azentu unitatetzat daukatena daukatela, funtsean arestian azaldutako arau bera dagoela dirudi. Kasu bietan azentu araua [2] da eta azentu unitatearen azken silaba, arina bada, estrametrikoa. Hortaz, azentuerara bi hauen arteko aldea ez dago erabilitako arauan (bietan [2] azentuerara baitago), araua aplikatzen den eremuan baizik.

Ad.:

[oná (da)] → Azentu unitatea: talde osoa

[ó(na)] da → Azentu unitatea: hitza; beraz lekuko honek ez du "ona da" klitikotzat jotzen, unitate bi bailiran azentuatzen baititu.

Ikusitakoagaitik azentu araua nahiko zehaztuta dagoen arren, badirudi, datuok erakusten dutenez, ez dagoela finkatuta azentu arau hori zehazki zein eremutan ezarri behar den.

3.4. Partizipioak:

Izenkiekin egin dugun moduan, emaitzak jaso ditugun partizipioen silaba kopuruen arabera sailkatuta

emango ditugu. Silaba bikoak kasuan bokalez edo kontsonantez amaitukoak diren ere kontuan hartuko da.

Bokalez amaituko silaba bikoetan 101 molde jaso dugu; berriak 54 eta zaharrak 47. Hona hemen batu ditugun datuak ehunekotan:

	ó-o	o-ó
Berriak	68,52	31,48
Zaharrak	72,34	27,66

8. Taula: Bokalez bukatutako silaba bikoak (partizipioak)

Kontsonantez amaituko silaba bikoak 35 izan dira; berriak 18 eta zaharrak 17. Ehunekoak honako hauek dira:

	ó-o	o-ó
Berriak	27,78	72,22
Zaharrak	47,06	52,94

9. Taula: Kontsonantez bukatutako silaba bikoak (partizipioak)

Hiru silabakoak 86 izan dira denetara; berriak 44 eta zaharrak 42.

	ó-o-o	o-ó-o	o-o-ó
Berriak	2,27	86,36	11,36
Zaharrak	0	100	0

10. Taula: Hiru silabakoak (partizipioak)

Lau silabakoak 15 izan dira orotara; berriak 6 eta zaharrak 9. Aukera guztietatik bat baino ez zaigu agertu: o-ó-o-o.

Partizipioetan izenki mugagabeetan ematen den fenomeno berbera gertatzen da:

- Bi silabakoetan azken silaba astuna bada azentuera [2 da, azken silaba arina bada berriz, estrametrikoa da eta azentua lehenengo silaban agertzen zaigu.
- Bi silaba baino gehiagoko hitzetan azentu arau nagusia: [2.

3.5. Aditz jokatuak:

Aditz jokatuetan azentu nagusia baino ez dugu hartu aintzat. Hau dela eta, bai azentu unitatea aditz nagusiak gehi aditz laguntzaileak osaturiko denean, bai eta aditz nagusia azentu unitate bat eta aditz laguntzailea beste bat diren kasuetan ere, guk gailentzen den azentua baizik ez dugu aztertu, ager zitezkeen bestelako azentuak (azentu bigarrenkariak) alde batera utzirik.

Kasu guztietan azentu nagusia aditz nagusian agertzen zen legez, eta taula kopurua gehiegizkoa izan ez zedin, datuak aurkezteko orduan aditz nagusiaren silaba kopuruari erreparatu diogu eta ez aditz nagusiak gehi laguntzaileak batzen zuten silaba kopuru osoaren arabera.

Bokalez amaituko silaba bikoetan 144 item jaso ditugu denetara. Euskaldun berriek emandako 74 hitz eta zaharrek esaniko 70.

	ó-o	o-ó
Berriak	59,46	40,54
Zaharrak	50	50

11. Taula: Bokalez amaituko silaba bikoak (Ad. jokatuak)

Hemen argi eta garbi nahaste handia dagoela ikus daiteke, datuok oso parekaturik daude eta. Kontsonantez bukatutako bi silabako aditz partizipio soiletan **ó-o** egiteko joera nagusia bada ere, ez dago nagusitasunez gailentzen den joerarik. Baliteke ondoan dauden aditz laguntzaileek zerikusia izatea honetan, dirudienez, azentu unitatea zein den oraindik finkaturik ez dagoelako euskara batuan. Badirudi azentu unitatea zein den oraindik finkaturik ez dagoela euskara batuan. Batzuentzat azentu unitatea aditz nagusiak eta laguntzaileak osaturiko taldea da, eta besteentzat, berriz, aditz nagusia eta laguntzailea azentu unitate bi dira, horregatik nahastea.

Ad.:

[itxi dut] → Azentu unitatea: talde osoa eta azken silaba estrametrikoa da.

[i(txi)][dut] → Azentu unitatea: hitza.

Kontsonantez amaituko silaba bikoetan 139 jaso ditugu; berriak 70 eta zaharrak 69.

	ó-o	o-ó
Berriak	0	100
Zaharrak	1,45	98,55

12. Taula: Kontsonantez bukatutako silaba bikoak (Ad. jokatuak)

Hemen partizipio soiletan jazotzen den gauza berbera dugu, azken silaba astuna denez, azentua bigarren silaban azaltzen zaigu. Kasu honetan azentu unitatearen izaerak ez du [2 azentuera eragozten.

Ad.:

[entzún dut] → Azentu unitatea: talde osoa.

[entzún] [dut] → Azentu unitatea: hitza. Azken silaba astuna denez ez da estrametrikkoa.

Bokalez amaituko hiru silabakoak 85 izan dira denetara; berriak 38 eta zaharrak 47. Bai batzuek bai besteek aukera bakarra erabili dute: o-ó-o. Kontsonantez amaitukoetan (48 denetara, 24 bakoitzeko) salbuespen bakarra euskaldun zaharren artean jazo da, izan ere, o-o-ó aukera % 8,33 biderrez erabili da; gainerako guztietan o-ó-o erabili dute.

Atal honetan, aurrekoetan bezalaxe baina beharbada era nabarmenago batez, oso argi ikusi dezakegu bi silaba baino gehiagoko aditzetan ezartzen denazentu nagusia [2] motatakoa dela.

4. Ustezko azentuaren emaitzak

Arlo honetan lehenik, irakasle bakoitzak eman zizkigun berbak batu eta idatziz itzuli genizkien euren ustez azentua non egiten duten marka zezaten. Gero, erauzitako datuak ekoizpenarenekin erkatu ditugu bat ote datozen ikusteko. Bat etortzeak baieztatu egingo luke, batetik hiztunek erabiltzen duten azentu araua ezagutu egiten dutela; eta bestetik geuk ondorioztatu dugun azentu arau bera.

Ustezko azentuaren emaitzak plazaratzeko ekoizpenaren atalean erabili ditugun azpiatal berdinak baliatuko ditugu Aditz jokatuak azpiatalaren salbuespenarekin. Aditz jokatueta azentu bat baino gehiago dagoenez (azentu nagusia eta bigarrenkariak), uste izan genuen inkesta bete behar zuten irakasleek zailtasun handiak izango zituztela azentu bat markatzeko orduan eta, zailtasun horrek eraginda, lortutako datuek argitasuna barik, nahastea eta anabasa baino ez lekarzkguketela.

4.1. Izenki mugagabeak

Bokalez amaituko silaba bikoetan 24 molde jaso ditugu; berriak 12 eta zaharrak 12. Azentuera posible bien erabilpena taulak adierazten dituen portzentaiaetan eman da.

	ó-o	o-ó
Berriak	66,67	33,33
Zaharrak	25	75

13. Taula: Bokalez amaitutako silaba bikoak (Iz. mugagabeak)

Bokalez bukaturiko bi silabako izenki mugagabeei buruzko ustezko datuetan ekoizpenaren kontrako emaitzak ditugu, batez ere irakasle euskaldun zaharren kasuan. Ekoizpenean berauek ó-o azentuera hobesten zuten %67an, ustea oso bestelakoa da ordea.

Ekoizpenaren eta ustearen arteko desberdintasunak azalpen bi ditu gure uste apalean. Batetik irakasleek Txillardegiren proposamenaz duten ezagutza; eta bestetik hiperzuzenketa fenomenoak. Baliteke irakasleek ó-o azentuera gazteleraren azentuarekin identifikatzea eta hori dela eta baztertu gura izatea. Dena dela, bitxia da euskaldun berrien artean fenomeno bera ez ematea, honengatik guztiatik euskalkien interferentzia egon daitekeelako ideia ere ezin bazter dezakegu.

Kontsonantez amaitutako silaba bikoetan alorrean 119 sarrera izan ditugu (berriak 57 eta zaharrak 62); emaitzak ondoko hauek izan dira:

	ó-o	o-ó
Berriak	28,07	71,93
Zaharrak	4,84	95,16

14. Taula: Kontsonantez amaitutako silaba bikoak (Iz. mugagabeak)

Hemen ekoizpena eta ustea bat datoz, bi silabakoetan azken silaba astuna denean azentua azken silaba horretan ezartzen dute.

Hiru silabakoak 85 izan dira guztira; berriak 46 eta zaharrak 39. Portzentaieak ondoko hauek dira:

	ó-o-o	o-ó-o	o-o-ó
Berriak	4,35	84,78	10,87
Zaharrak	0	97,44	2,56

15. Taula: Hiru silabakoak (Iz. mugagabeak)

Lau silabako 49 berba batu ditugu; berriak 24 eta zaharrak 25.

	ó-o-o-o	o-ó-o-o	o-o-ó-o	o-o-o-ó
Berriak	0	79,17	16,67	4,17
Zaharrak	8	72	8	12

16. Taula: Hiru silabakoak (partizipioak)

Hiru eta lau silabako izenki mugagabeen tauletan ikus ditzakegun ustezko datuak bat datoz ekoizpenaren datuekin.

4.2. Izenki mugatu singularrak

Silaba bikoetan 71 molde jaso dugu. Berriak 36 eta zaharrak 35 izan dira. Dauden aukera bien arabera emaitzak honako hauek izan dira:

	ó-o	o-ó
Berriak	47,22	52,78
Zaharrak	51,43	48,57

17. Taula: Silaba bikoak (Mugatu sg.)

Datu hauek ez datoz ekoizpenarekin bat. Ekoizpenean euskaldun berriek %88an eta euskaldun zaharrek %74an hobesten zuten ó-o azentuera, ustezko azentuera oso bestelakoa da ordea. Hemen ere, bokalez amaitutako bi silabako izenki mugagabeetan gertatzen zen bezala, teoriaren ezagutzak eta hiperzuzenketa fenomenoak izan dezakete zerikusirik. Baina kasu honetan ez dago inolako alderik euskaldun zahar eta berrien artean.

Hiru silabakoak 116 izan dira denetara; berriak 58 eta zaharrak 58. Portzentajeak ondoko hauek dira:

	ó-o-o	o-ó-o	o-o-ó
Berriak	1,72	93,1	5,17
Zaharrak	3,45	56,9	39,66

18. Taula: Hiru silabakoak (Mugatu sg.)

Emaitza hauek bat egiten dute ekoizpenaren emaitzekin.

Lau silabako en arloan 74 hitz jaso ditugu guztira; berriak 37 eta zaharrak 37. Euskaldun berriek kasu guztietan o-ó-o-o aukera hobetsi dute. Euskaldun zaharren artean % 70,27 izan da aukera honen batz bestekoa:

	o-ó-o-o	beste
Berriak	100	0
Zaharrak	70,27	29,73

19. Taula: Lau silabakoak (Mugatu sg.)

Bost silabakoak 24 izan dira; berriak 12 eta zaharrak 12. Agertzen izan diren aukerak ondoko taulan biltzen dira:

	o-ó-o-o-o	o-o-ó-o-o	beste
Berriak	91,67	8,33	0
Zaharrak	50	16,67	33,33

20. Taula: Bost silabakoak (Mugatu sg.)

Bi silabakoetan ekoizpena eta ustea egokitzen ez badira ere, bi silaba baino gehiagoko hitzetan ekoizpena eta ustea nahiko berdintsuak dira.

4.3. Talde kritikoak:

Hiru silabako taldeak 22 izan dira eta aukera bi agertu zaizkigu: ó-o-o (4) eta o-ó-o (18). Hiru silaba baino gehiagoko taldeak 97 izan dira eta hauetan azentuera nagusia [2 izan da (% 85,57).

Talde klitikoan alor honetan ekoizpena eta ustea nahikoa bateratuta agertzen zaizkigu silaba biko berba gehi aditzak osatutako taldeetan izan ezik. Talde hauetan irakasleen ekoizpena o-ó-o eta ó-o-o azentueren artean %50ean banatzen bazen ere, ustezko azentuerari buruzko inkestetan nabarmenki nagusitzen da o-ó-o azentuera, Txillardegiren proposamenarekin bat datorren azentuera hain zuzen ere. Argi eta garbi dago beraz, ekoizpenaren eta ustearen arteko desegokitze honen zioa ezagupen teorikoetan oinarritutako zuzenketa bat dagoena.

4.4. Partizipioak

Atal honetako emaitzak, aurreko ataletan egin bezala, jaso ditugun partizipioen silaba kopuruen arabera sailkatuta emango ditugu. Silaba bikoan kasuan bokalez edo kontsonantez amaitutakoak diren ere kontuan hartuko da.

Bokalez amaitutako silaba bikoetan 148 item jaso dugu; berriak 101 eta zaharrak 47. Horra hor emaitzak batz bestekoetan:

	ó-o	o-ó
Berriak	44,55	55,45
Zaharrak	53,19	46,81

21. Taula: Bokalez amaitutako silaba bikoak (partizipioak)

Hemen azentuera biak nahikoa parekaturik daude ekoizpenean ó-o azentuera nagusi den arren. Ziurrenik ekoizpena eta ustezkoaren artean dagoen alde hau Txillardegiren proposamena ezagutzeak eta hiperzuzenketa fenomenoak eragin dute.

Kontsonantez amaitutako silaba bikoak 35 izan dira; berriak 18 eta zaharrak 17. Portzentajeak honako hauek dira:

	ó-o	o-ó
Berriak	27,78	72,22
Zaharrak	52,94	47,06

22. Taula: Kontsonantez bukatutako silaba bikoak (partizipioak)

Hiru silabakoak 89 izan dira denetara; berriak 42 eta zaharrak 47.

	ó-o-o	o-ó-o	o-o-ó
Berriak	0	97,62	2,38
Zaharrak	0	55,32	44,68

23. Taula: Hiru silabakoak (partizipioak)

Hemen euskaldun berrien kasuan [2 araua nabarmen gailentzen bada ere, irakasle euskaldun zaharren artean nagusitasun hori ez da hain garbia. Ekoizpenaren datuekin konparatzen baditugu ez dago alde handirik, baina ekoizpenaren emaitzetan nabarmenagoa da [2 azentueraren nagusitasuna, batez ere euskaldun zaharren kasuan. Horregatik uste dugu ez litzatekeela oso desegokia irakasleen jatorrizko euskalkien interferentzia egon daitekeela pentsatzea. Dena dela interferentzia hori zein neurritan ematen den jakiteko azterketa zehatzago bat egin beharko litzateke.

Lau silabakoak 15 izan dira denetara; berriak 6 eta zaharrak 9. Grafikan ikusi daitekeenez aukera guztietatik euskaldun berriek bat baino ez dute adierazi, o-ó-o-o hain zuzen ere. Euskaldun zaharrek ere nahiko nabarmen egin dute berorren alde.

	o-ó-o-o	beste
Berriak	100	0
Zaharrak	66,33	33,67

24. Taula: Lau silabakoak (partizipioak)

5. Ekoizpena eta ustea erkatuta

Ekoizpenaren eta ustezko azentueraren datuak erkatuz konturatzen gara irakasleek ekoiztu eta uste dutenaren artean ez dagoela alde handiegirik. Hala ere, ustea eta ekoizpena ez datoz guztiz bat. Arestian ikusi ahal izan dugunez, zenbait ataletan, hala nola bi silabako izenki mugagabeetan, bi silabako mugatu singularretan, hiru silabako klitikoetan edota bokalez amaitutako bi silabako partizipioetan, ustezko azentueraren emaitzak eta ekoizpenarenak desberdinak ezezik aurkakoak ere badira.

Ekoizpenaren eta ustearen emaitzen bat etortze ez honetatik guk hiru ondorio atera ditugu:

- Irakasleek Txillardegiren euskara batuan azentua ezartzeko egin zuen proposamena ezagutu eta erabili egiten dutela eta hortik [2 azentueraren nagusitasuna bai ekoizpenean bai eta ustean ere bai.
- Erderaren azentueraren aurkako joera bat dagoela (hiperzuzenketa deitu genezakeena), honek irakasleak [2 azentuera baztertzera

bultzatzen ditu erderaren azentuerarekin bat datorren zenbait kasutan.

- Hitza baino eremu handiagoetan (klitikoak kasurako) nahasmena dago [2 araua aplikatzeko orduan. Ustezko azentuari buruzko inkestetan irakasleek azentu eremua talde osoa dela argi badute ere (hori baita Txillardegiren proposamenak dioena), ekoizpenaren emaitzek nahasmen handia dagoela erakusten dute.

Euskaldun zaharrek batetik, eta berriek bestetik, emandako datuei banan erreparatzen badiegu zenbait diferentzia topatuko ditugu:

- Ez da ikusten alde esanguratsurik ezein ataletan euskaldun berri eta zaharren artean ekoizpenari dagokionez. Ustezko azentuera markatzerakoan berriz, badaude zenbait desberdintasun. Honen arrazoiak teoriaren ezagutza, hiperzuzenketa fenomeno eta irakasleen jatorrizko euskalkien eragina izan daitezke).
- Euskaldun berriek, ez dute alde handiegirik erakusten egiten dutena eta uste dutenaren artean. Euskaldun zaharrek zenbait arlotan berriz, bai.

6. Emaiza orokorren azterketa

Datu guztien azterketak argi eta garbi erakusten du euskara irakasleek euskara estandarrean erabiltzen duten azentu araua [2 motakoa dela, azentua eremuaren bigarren silaban ezartzen dela, alegia; eta azken silaba arina (bokalez bukatutakoa) bada estrametrikala dela. Hau arautzat hartuta, ondorengo tauletan gure ikerketaren datu orokorrak taula banatan azalduko ditugu, batean ekoizpenari dagozkion emaitzak eta bestean ustezko azentuarenak. Lehenengo taulan ekoizpenaren inkestean jasotako berba guztiak (hau da *Izenki mugagabeak*, *Izenki mugatu singularrak*, *Talde klitikoak*, *Partizipioak* eta *Aditz jokatuak* arloetan batutakoak) agertuko dira, bigarrenean berriz, ustezko azentuari buruzko datuak (gogoratu behar da inkesta honetan ez genuela *Aditz jokatuak* arloa sartu).

Taulak ardatz biren arabera plazaratuko ditugu, batetik silaba kopurua eta bestetik araua betetzen duten ala ez.

Ekoizpenaren emaitza orokorrak:

	2 silaba		2 silaba baino gehiago	
	berbak	%	berbak	%
Araua	488	% 77	672	% 95
Araua ez	145	% 23	33	% 5

Ustezko ekoizpenaren emaitza orokorrak:

	2 silaba		2 silaba baino gehiago	
	berbak	%	berbak	%
Araua	217	% 65	360	% 80
Araua ez	116	% 35	92	% 20

Datu orokorrak plazaratzen dituzten taula bi hauetan ikus dezakegunez, [2 arauaren nagusitasuna handiagoa da ekoizpenean ustezko emaitzetan baino. Dena dela, ustezkoetan ere [2 azentuera nagusi dela nabarmen geratu da eta horrek esan nahi du orokorrean irakasleek eurek erabili ohi duten azentuera ezagutu ezagutzen dutela.

Honetaz aparte, ustezko azentuerari buruzko inkestetan bi silabakoetan dagoen nahastea ere azpimarratzekoa da. Hori dela kausa, horren eragile izan litezkeen honako fenomeno hauek azaldu behar direla uste dugu:

-Txillardegiren proposamenaren ezagutza: ekoizpena eta ustearen arteko desadostasunik handiena silaba biko berbetan jazoten da, batez ere bokalez amaituko bisilaboetan. Hemen hain zuzen ere, talka egiten dute Txillardegik proposatutako azentuera alde batetik eta irakasleen ekoizpena bestetik. Gerta liteke ustezko ekoizpenari buruzko inkestak erantzutean irakasleek Txillardegiren proposamenaren eragina eduki izana.

-Hiperzuzenketa fenomeno: erderarenaren antza duen azentuera baztertzera bultzatzen duena. Edozein kasutan ere, fenomeno hau nahastearen seinale argia izaten da.

-Erderaren eragina: Batuaz erabiltzen den azentuera honen azpian gaztelaren eragina egon badagoela uste dugu, J.I. Hualdek Euskera aldizkariaren 43. zenbakian (1998) idatzi zuen “*Euskal azentua gaur eta bihar*” artikuluan ondo azaltzen duen bezalaxe.

-Jatorrizko euskalkien eragina: irakasle euskaldun zaharren kasuan euren jatorrizko euskalkian erabiltzen duten azentuerak nolabaiteko interferentzia izan ahal duela uste dugu, batez ere ustezko azentuerari buruzko inkestetan.

7. Ondorioak

Gure lan bietan oinarrituta esan dezakegu, nahiz eta askotan kontrakoa dirudien, euskara batuak baduela joera bateratu bat berbak azentuatzeko orduan. Egun gure hizkuntza estandarrean azentuera amankomun bat dagoela eta azentuera horren nondik norakoak eta ezaugarriak

Bi dira gure lan bi hauetatik atera ditzakegun ondorioak garrantzitsuenak, batetik egun gure

hizkuntza estandarrean azentua kokatzeko joera bateratu bat dagoela, eta bestetik azentuera horren araua ondorioztatzea. Euskara irakasleek euskara estandarrean erabiltzen duten araua ikertzean irakasleek, oro har, Txillardegiren proposamena ezagutu eta onesten dutela ikusi dugu; hala ere teoria edo proposamen hori gauzatzeko orduan arazo bat agertzen da: estrametrikalitatea.

Badirudi egungo euskara batuan azentu nagusia azken silaban jartzearen aurkako joera bat dagoela, azken silaba hori arina bada, baina ez dago inolako arazorik azken silaba hori kontsonantez bukatutakoa bada, ordea. Joera hau Txillardegik proposatzen zuenaren kontra doa eta gaztelaniaren eragin argia da. Gaztelaniazko kontsonantez bukatutako berba gehienek azentua hartzen dute bere azken silaban, baina bokalez amaitzen direnak berriz paroxitonoak izaten dira eta azentua bere azkenaurreko silaban eroaten dute.

Egun euskara irakasleek erabiltzen duten eta Txillardegik proposatzen zuenaren arteko berdintasun eta aldeak argiago ikusiko ditugu ondoko eskema honetan.

	Txillardegi	Irakasleak
Azentu Nagusia	[2	[2 + azken silaba arina bada → estrametrikoa
Azentu Unitatea	Hitza + klitikoak	Zalantza: -Hitza + klitikoak - Hitza

Beste aldetik, joeretan euskaldun berri / euskaldun zahar neutralizazioa ematen da, ez baitago alde handirik batzuen eta besteen datuen artean.

Pertzepzioa eta ekoizpena bat datoz, baita ustezko ekoizpena ere. Hala ere, zenbait kasutan ekoizpen erreala eta ustezkoa bi dira eta hor lehen azaldu dugun erderaren eragina eta hiperzuzenketa fenomenoak ikusten dira. Hauetaz aparte teoriaren eragina ere egon daiteke. Ez dugu gure lekukoak irakasleak direla ahaztu behar, beraz teoriaren ezagupena badutela suposatzen da eta horrek, zenbait kasutan bederen, bere eragina izan dezake.

8. Aipamenak

Elordieta, G., Gaminde, I., Hualde, J.I. (1998): “Euskal azentua gaur eta bihar”. *Euskera* 43, Euskaltzaindia.
Hualde, J.I. (1994): “Euskal azentuak eta euskara batua” *Euskera* 39, Euskaltzaindia.
Martin de Vidales, I., Gaminde, I., Arenaza, L., Lopez, G.(1998): “Euskal azentuaren pertzepzioa irakasleen artean” *Ele XIX*, 41-55, AEK.

Txillardegi (1987):“Azentuari buruzko proposamen bat” *Ele II*, 5-21, AEK.
 Txillardegi (1992):“Ahozker a baturantz” *Ele X*, 47-73, AEK.

9. Eranskina

Eranskin honetan irakasleei egin zitzairen testaren sarrerak ikus daitezke atal bakoitzaren arabera.

Mugagabea:

Marido	granizo	chico
Luna	cura	fácil
árbol	hielo	miércoles
bien	mal	pálido
riñón	fresa	amigo
muñeca	libertad	rayo
nuera	uña	jueves
terrible	tobillo	ascensor
pendiente		

Mugatu singularra:

marido	granizo	chico
pálido	cura	fácil
árbol	hielo	amigo
cenicero	camisa	teléfono
riñón	bueno	sal
malo	palabra	trabajo
nuera	luna	jueves
miércoles	tobillo	difícil
pendiente		

Klitikoak:

es el marido	es el árbol
es bueno	es el amigo
es el cura	es el teléfono
es el chico	es el cenicero
es jueves	es trabajo

Partizipioak:

salir	alegrarse
cerrar	cortar
encender	enfriar
llenar	llegar
oír	dar
terminar	recordar
abrir	curar
llevar	romper
Empezar	nacer
Poner	venir

Aditz jokatuak:

he dado	has dado
he abierto	has abierto
he curado	has curado
he llevado	has llevado
he roto	has roto
he cerrado	has cerrado
he encendido	has encendido
he llenado	has llenado
he escuchado	has escuchado
puedo dar	podemos dar
puedo abrir	podemos abrir
puedo curar	podemos curar
puedo llevar	podemos llevar
puedo romper	podemos romper
puedo cerrar	podemos cerrar
puedo encender	podemos encender
puedo llenar	podemos llenar
puedo escuchar	podemos escuchar